Цана нумару 10.000 м. п.

СЬЦЯГ ВОЛІ

аднаднёўка

Вільня, Серада, 17-га кастрычніка 1923 г.

Перадчасная трывога.

Страшэнны выбух у варшаўскай цытадэлі, дзе ўзарвалася 40 вагонаў італьянскага пораху, забраў многа ахвяр забітымі і раненымі. *Прычына выбуху дагэтуль не вы яснена.* Магчыма, што была тут нечая злая воля, але йшчэ больш магчыма, што прычынай катастрофы зьяўляецца проста неасьцярожнасьць каго-небудзь з працаваўшых тамака работнікаў. Даць адказ на гэтае пытаньне маглі-бы хіба толькі тыя, хто аказаўся ахвярай катастрофы.

Аднак, чаго ня робяць людзі дзеля палітыкі? Вось, і ўрад пана Вітаса, ня гледзячы на тое, што сьледзтва ў справе выбуху нічога не пасьпела выкрыць, ужо назаўтрае пасьля катастрофы выпусьціў адозву да насяленьня, у якой катэгорычна заўляе, што катастрофу выклікала „праступная рука". „Ворагі Польшчы" меліся ўчыніць гэта, каб „выклікаць у гаспадарстве перапалох і замяшаньне, якое аблегчыла-бы рэвалюцыйным элемэнтам зрабіць Дзяржаве здаўна пляНаваны ўдар". У адозьве ўрад абвяшчае, што „настаў для Польшчы час *агульнае расправы* з яе ворагамі", і заклікае да супрацоўніцтва з ім „усіх *чуючых папольску* грамадзян".

Урадовая адозва не гавора ясьней, хтож гэныя „ворагі Польшчы", з якімі ўрад зьбіраецца аканчальна „расправіцца". Але з тону адозвы ясна відаць, што ўрад пана Вітаса іменна затым і прыпісывае катастрофу „праступнай руцэ"—перш, чым закончылася судовае сьледзтва, каб распачаць нічым не агранічаную барацьбу з усімі, хто не належыць да лічбы прыхільнікаў ураду.

Запраўды, ужо чатыры дні прайшлі ад мамэнту выбуху ў цытадэлі, а дагэтуль ніякага „ўдару" Польскай рэспубліцы ніхто ня робіць. Нямя нават найменшых знакаў, каб да гэтага йшла падгатоўка!

А вось галоўны орган урадовае партыі, „Gazeta Warszawska", у перадавой стацьці нядзельнага нумару ня толькі падтрымлівае ўрадовае—ні на чым не абапертае — асьвятленьне прычыны выбуху, але з зусім пэўнай мінай абвяшчае:

„Кінуты лёзунг арганізацыі замяшаньня, хаосу і анархіі за ўсялякую цану. У атаку пайшлі варожыя Польскай дзяржаве сілы на двух фронтах: з аднаго боку — чорная біржа і спэкуляцыя, з другога—ваяўнічы камунізм. Учорашні выбух меў быць знакам дзеля пачатку генаральнае атакі".

„Gaz. Warsz.", як бачым, раскрывае крыху цёмны зьмест урадовае адозвы. Але эндэцкі лейб-орган з яшчэ вялікшай пэўнасьцяй прарочыць пачатак у Польшчы „генаральнае атакі" яе ворагаў.

Скажам ізноў: дзе якія колечы знакі падгатоўкі гэнае атакі? І чаму *перад выбухам* ня бачыў такіх злавешчых знакаў ні ўрад многаміліённымі вачыма яўнае і тайнае паліцыі, ні так пэўная сябе рэдакцыя "Gaz. Warsz.". Ці мо, ўсё бачылі і ведалі, але зумысьля маўчалі, дапускаючы да бязкарнага злачынства, якое быццам-то выклікала катастрофу 13 кастрычніка?

„Расправа з ворагамі"—паняцьце дужа расьцяжымае, асабліва ў мамэнт, калі на соймавым грунце разгараецца вострая партыйная барацьба між „правіцай" і „лявіцай". Калі ўнутраная барацьба мае, як абвешчана ўрадам, выліцца ў форму „агульнае расправы", дык удары могуць папасьці ня толькі ў „чорную біржу і ваяўнічы камунізм". Прыпомнім, што „правіца" інсынуавала „лявіцы", быццам тая манілася 8 кастрычніка зрабіць „zamach stanu", і Варшава выглядала ў гэты дзень запраўды вельмі „ваяўніча", толькі-ж „ваяўнічасьць" гэную выяўляла зусім не „лявіца", а—ўлада...

Атмасфэра, якую твораць адозвы, падобныя ды прыведзенай вышэй, якраз і выклікаюць перапалох і замяшаньне, бо вядома, што кожнае „усьмірэньне" хоць-бы найпраўдзівейшых „ворагаў Польшчы" павінна вельмі цяжка адбіцца на ўсім народзе, а перад усім на яго фінансах, на курсе маркі. Вось, чаму адозву ўраду пана Вітаса трэба лічыць дужа няўдачным палітычным крокам, які перш за ўсё дорага абойдзецца скарбу гаспадарства, а пасьля самому ўраду, павага якога бязумоўна будзе аслаблена: бо „ворагі", аб выступленьні якіх кажа пан Вітас і яго таварышы, здаецца зусім і ня думаюць выступаць...

К. Фалькевіч.

„Сялянская і рабочая кляса у бліжэйшы гістарычны пэрыяд".

У адным з дастаўленых нам нумароў Маскоўскай „Правды" адзін з віднейшых правадыроў радавага камунізму і прадстаўнікоў рабоча-сялянскай ідэолёгіі закрануў у невялічкім артыкуле вялікай важнасьці агульна-ідэолёгічнае пытаньне аб тэй гістарычнай ролі, якую пачынае і якую прызвана адыграць на сусьветнай арэне ў будучыне новая пара сацыяльна-палітычных саюзьнікаў—меставы рабочы і селянін-зямляроб.

Як ведама, тое новае і пазытыўнае, што ўнёс радавы камунізм у сыстэму прававернага марксавага сацыялізму, наагул, як чыста меставая ідеолёгія, аднасіўшагася пагардліва да сялянства, яго правоў, інтарэсаў і думак — зьяўляецца пэўны *сынтэз* абедзьвюх ідэолёгіяў.

Можна не згаджацца з тэорыяй і практыкай камунізму, але трэба зусім об'ектыўна прызнаць гэты факт аграмаднае важнасьці..

Трэба толькі ўспомніць аб тэй абсалютна-няпрымірымай барацьбе, якую ў даваеннай Расеі вялі паміж сабой дзьве сацыялістычныя партыі, ці, правільней, два ідэолёгічныя кірункі, два сьветапагляды сацыялістычнай інтэлігенцыі—сацыял-дэмакратычны і сацыял-рэвалюцыйны, з якіх першы, як ведама, прадстаўляў ідэолёгію меставага пралетарыяту, а другія—сялянства, каб ацаніць значэньне гэтага *сынтэзу*...

Вынікам гэтага сынтэзу зьявілася ня толькі спыненьне непрымірымасьці гэтае „адвечнае" спрэчкі дарэвалюцыйнае інтэлігенцыі, але ў значнай меры і ліквідацыя самых спрачаўшыхся ідэолёгічных абозаў, разгромленых гэтым новым сынтэзам можа йшчэ глыбей й шырэй, чым фізычным тэрорам...

Гэты сынтэз аснаўных элемэнтаў с-д і с-р у адзіную *работніцка-сялянскую ідэолёгію* зрабіўся ня толькі магчымым, але і канешным з прычыны таго факту, што захапіўшая ўладу партыя мястовага пралетарыяту магла удзяржаць апошнюю і нешта рабіць практычна ў гэткім пераважна сялянскім краю, як Саюзныя Рэспублікі, толькі абапёршыся моцна на сялянскую клясу, бязумоўна больш чысьленую.

І вось, каб гэты сынтэз мог мець гэткае практычнае значэньне, ён павінен быў не абмяжоўвацца вобласьцяй ідэолёгіі, а шукаць выхаду і апоры ў *практычнай палітыцы*.

І запраўды, гэтае шуканьне апоры і зьяўляецца галоўным зьместам ўсіх тых падзей, якія мы бачым, пачынаючы ад мамэнту бальшавіцкай рэвалюцыі.

Пачаўшы ад *аднабока-клясавай* гэтак званай „дыктатуры пралетарыяту", падсказанай тэорыяй Маркса, бальшавікі вось ужо чацьверты год, як паставілі сабе зусім *іншую, практычна-палітычную мэту* гэтак званае „смычкі" (аб'яднаньня) „пралетарыяту з сялянствам".

Гэтая „смычка" і зьяўляецца практычным выражэньнем таго „ідэолёгічнага сынтэзу", аб якім мы гаварылі вышэй.

Пасьля гэтых уваг пяройдзем да цікавага артыкулу Бухарына.

Ён кажа,што гэтая „смычка" паміж рабочым і селянінам, якая адбываецца—ў мысьль „лёзунгу лёзунгаў" для ўсей Радавай Расеі і „паролю пароляў" на абшары ўсяго „Саюзу С.Р.Р.",—як відаць з агульных падзей сучаснага мамэнту, зьяўляецца гэткім-жа лёзунгам ня толькі для сусьветнай сучаснасьці, але і галоўным зьместам усяго сацыяльна-сусьветнага жыцьця на бліжэйшы, неабмяжованай працяжнасьці, пэрыяд гістарычнае будучыны!..

Эканамічна разваліўшаяся, дзяржаўна-няістнуючая Расея запраўды, як казалі „эўразійцы", зьяўлялася „ідэолёгічным цэнтрам сьвету"...

„Запраўды,—кажа Бухарын, — у Баўгарыі блёк рабочых і сялян вядзе гераічную барацьбу з урадам Цанкава"; і калі нават і не пераможа, як ужо відаць, дык змусіць пераможцу да пэўнага кампрамісу, дададзім мы.

„У Нямеччыне арганізуюцца саюзы сялян, якія йдуць у цеснай „смычцы" з камуністычнай часткай работніцкае клясы". А ў Саксоніі, дададзім мы, такая „смычка" выразілася ўжо ў зусім рэальнай палітычнай сіле і стварыла моцны ўрад.

„У Паўночнай Амэрыцы блёк работнікаў і фэрмэраў, моцных сялян—хутарнікаў—рэальны факт палітычнага жыцьця".

„У Японіі работніцкая партыя ўзяла на сябе правадырства ў барацьбе дробных сялян-арандароў". А, як мы казалі нядаўна,вялікая катастрофа моцна пасунула наперад працоўныя клясы, зруйнаваўшы валадарскія клясы.

„У канцы—ўвес прамысловы работніцкі „Захад" шукае і знаходзіць „смычку" з зямляробна-сялянскім „Усходам"...

У гэтым можа галоўны эвалюцыйны сацыяльна-палітычны зьмест і ўсяго „Маскоўскага Інтэрнацыяналу"...

Ўвесь рэвалюцыйны зьмест сацыяльна-палітычнай барацьбы нашых часоў—у тым, што мястовы „пралетарыят аб'явіў вайну буржуазіі местаў".

Да расейскага „камуністычнага экспэрымэнту" заходні пралетарыят думаў, што ён адзін пераможа буржуазію „бяз помачы сялян" без саюзу з зямляробам, дабываючым хлеб і сыр'ё для прамысловага места.

У выніку гэтай пагардлівай абасобленасьці слабага йшчэ пралетарыяту было тое, што дагэтуль сялянства амаль не заўсёды было на старане буржуазіі; і, як кажа Бухарын, „боты сялянскіх хлопцаў праломлівалі галовы меставых пралетарыяў"...

„Цяпер сялянства, прынамсі ў пэўнай сваёй частцы, ідзе разам з пралетарыятам"..

Што гэткі блёк, зусім розных па сваім сацыяльна-эканамічным інтарэсам клясаў, гэтая „смычка" ня толькі магчыма, але і неабходна — надта лёгка сабе ўцяміць.

Перад усім—ўвесь як-бы ўжо адыходзячы ў вечнасьць гістарычны пэрыяд якраз і адзначаўся па свайму сацыяльна-палітычнаму зьместу іменна „саюзам дзьюх клясаў": прамысловай буржуазіі і шляхты-памешчыкаў.

І гэта—ня гледзячы на тое, што абедзьве гэтыя класы—ня толькі маюць рэзка супярэчныя інтарэсы, але нават належаць да зусім „розных", як кажуць, гістарычных „фармацыяў": адзін — да фэадальнай, другі—да капіталістычнай.

Блёк капіталіста і памешчыка і дагэтуль—рэальны факт сучаснасьці і найгоршы, наймацнейшы вораг новага саюзу, новага блёку—работніка і зямляроба, што ідзе на зьмену старога. Капіталіст быў правадыром і камандзірам першага блёку.

„Чым больш,—гаворыць Бухарын,— ішла ўперад капіталістычная „эвалюцыя“, тым больш капіталіст асыміляваў фэадальнага памешчыка, тым больш гаспадарка памешчыка „эвалюцыйным шляхам“ ператваралася ў гаспадарку капіталістычную“.

Але-ж цяпер, як відаць усюды, „руйнуюцца абодва“ гэтыя саюзьнікі, прычым крах аднаго толькі хутчэй надганяе катастрофу другога, і—наадварот.

Руіна памешчыка-фэадала — зьявішча агульнае сусьветна-дасьпеўшае, і ў Польшчы, наагул, моцна адстаўшай ад запраўднай Эўропы, на нашых вачох разыгрываецца „апошні акт“ панаваньня гэтага пана-фэадала.

У свой гэраічна-рэвалюцыйны перыяд буржуазія раней дабівала яго ў саюзе з рабочым і селянінам. Цяпер яго крах забівае буржуазію.

На зарысаваным Бухарыным шырокім сусьветным фоне асаблівую цікаўнасьць прадстаўляе адбываючыся цяпер у Польшчы апошні—рашучы крах гэтага трохі палавоўленага Вітасам блёку фэадальнага абшарніка з прамыслоўцам.

Далучаючы да гэтага старага блёку новыя элементы,—здаровую, маючую будучыню, клясу заможных сялян, Вітас хоча падтрымаць жыцьцё гэтага засуджанага гісторыяй блёку, каб самому хаця праз нейкі час патрымацца за ўладу...

Але зьмяніць няўхільны гістарычны працэс, як мы відзім, ніяк не ўдаецца...

Польская адмена гэтага блёку—„Хьена-Пяст“ на нашых вачох праваліваецца ў тартарары...

На зьмену старому блёку, як ўсюды, і ў Польшчы йдзе і прыйдзе новы блёк — двух працуючых клясаў—работнікаў і сялянства. Калі работнікі местаў здалеюць даць земляробу патрэбны яму для жыцьця і працы прадукт, дык „смычка“ стане фактам агромнага значэньня.

„Блёк работнікаў і сялян,— канчае Бухарын, — у бліжэйшай будучыне будзе рабіцца рашучым фактарам сусьветнай гісторыі“..

Трэба, каб і нашае сялянства гатовілася і дасьпявала да гэтай вялікай адказнай ролі...

М.

Ад Рэдакцыі. Гэтая стацьця друкуецца ў дыскусыйным парадку.

Прамова пасла кс. Станкевіча.

у Сойме—12. X. 1923 г. (паводле стэнаграмы).

Віцэ-маршалак Панятоўскі: Голас мае пасол кс. Станкевіч.

Кс. Станкевіч: Высокі Сойме! Бяручы голас ад імя Беларускага Клюбу ў справе exposè п. Старшыні Рады Міністраў, буду мець на ўвазе перад усім: дабро беларускага народу ў межах Рэчыпаспалітай, паскольку ўрад дае правы, гэтаму народу прыналежныя, і паскольку выпаўняе адносна да яго свае абавязкі ўраду. Зраблю гэта ў тым пераканаиьні, што гэтыя тры мільёны бёларусаў у гаспадарстве прадстаўляюць вельмі паважную складовую частку яго і, залежна ад таго, як да іх адносіцца ўрад, апрача іх карысьці ці крыўды, маюць уплыў—ад'ёмны, ці дадатны—на дзяржаву.

Exposè п. Старшыні Рады Міністраў, агульна бяручы, зусім не дае, сказаў-бы я, аказіі дзеля дыскусіі ў справе адносін ураду да беларускага народу. Бо ягонае exposè нічога не гавора аб нацыянальных меншасьцях, што прадстаўляюць агулам траціну грамадзян Польскае Рэспублікі,—а значыць і аб беларусах. I п. Старшыня Міністраў зусім і не зачапіў-бы гэтае справы, каб ня гэткая акалічнасьць.

Нядаўна эміграаты нацыянальных меншасьцяў Польшчы, а значыцца і беларусы, пацалі Лізе Нацыяў у Жэнэве мэморыял, у якім апісалі палажэньне меншасьцяў ў Польшчы. Аб гэтым факце п. Старшыня Міністраў сказаў: „Заслугуе на асуджэньне выступленьне ў Жэнэве быццам-то прадстаўнікоў нацыянальных меншасьцяў. Нацыянальныя меншасьці ў Польшчы, якія карыстаюцца поўнай свабодай канстытуцыйных правоў і апекай ураду, выступілі заграніцай з абвінавачаньнямі, каб выставіць Польшчу ў благім асьвятленьні. Пры гэтым яны забываюцца, што ня маюць дзеля гэтага поваду, бо ўрад паступае з імі згодна з загадамі Канстытуцыі, і што істнуе вялікая розьніца паміж адносінамі ў сумежных гаспадарствах да палякоў, якія там зьяўляюцца меншасьцяй, і адносінамі да нацыянальных меншасьцяў у Польшчы. (Шум).

Віцэ-маршалак Панятоўскі: Прашу заховываць цішу, бо зусім ня чутно прамовы.

Пас. кс. Станкевіч: Вось-жа гэты жаль п. Старшыні Міністраў па адрасу нацыянальных меншасьцяў у Польшчы і ягонае завярэньне аб няістнуючых канстытуцыйных свабодах і апецы ўраду, з якое карыстаюцца гэтыя меншасьці, прымушае мяне паўзіраццa глыбей у адносіны ўраду да беларусаў, каб выявіць істотнае палажэньне справы.

Пачну ад эканамічна-гаспадарчых адносін. Вялікае зло і крыўду для народу беларускага прадстаўляе асадніцтва на ягонай зямлі чужога элемэнту. Закон аб гэтым зацьвярдзіў устаноўчы Сойм. Цяперашні сойм і папярэднія ўрады—spectatis spectandis — на розныя способы падтрымлівалі гэтае асадніцтва. Цяперашні ўрад яшчэ больш узмацаваў гэтае асадніцтва ў новым уставе, які падаў Сойму і які знаходзіцца цяперака ў зямельнай камісіі („Ustawa o parcelacji i osadnictwie“, Min. Ref. Roln. druk № 719). Прачытаўшы ўважна гэты ўстаў, артымліваецца ўражаньне, што ён мае на мэце перачыркнуць зямельную рэформу, як такую, і пасяліць на беларускіх і украінскіх землях чым больш асаднікаў нятутэйшага паходжаньня. З гэтага пункту гледжаньня найбольш заслугуе на ўвагу ст. 22, 23 гэтага ўставу. Бо, калі гэтыя стацьці будуць прыняты ў урадовай рэдакцыі, дык безьзямельнікі няпэўнага паходжаньня, асабліва-ж беларусы і украінцы, бадай што зусім ня будуць бачыць зямлі. А тым часам гэта-ж ёсьць іменна тая зямля, на якую перад усім маюць права сяляне тутэйшага паходжаньня. Бо Вялікае Літоўскае Княства, якога часьцінай зьяўляўся наш край, мае свае асаблівасьці — гістарычныя, эканамічныя, культурныя і праўныя. Паводле беларуска-літоўскіх законаў, зьмешчаных у трох Літоўскіх Статутах, істнуюць ясныя наказы, што забараняюць, як розным іншым чужынцам, так і палякам, набываць зямлю на прасторах Літвы і Беларусі. (Кніжка: „Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskiem“—Przemysław Dąbrowski, Lwów 1912 г.). Астача гэтых законаў, якія вынікалі з натуральнага палажэньня рэчаў, захавалася па сягоняшні дзень у псыхіцы беларускага народу, катораму палітыка як даўнейшых урадаў, так і асабліва сучаснага, імкнуцца зрабіць сьмяротны ўдар. А калі да гэтага дадамо нэгатыўнае і нават варожае становішча ўраду ў адносінах да ўсякіх эканамічных арганізацыяў, што маюць на мэце паляпшэньне ўласнымі сіламі быту беларускіх працоўных масаў (нам адмоўлена канцэсія на банк),—калі возьмем пад увагу ўстаў аб павялічэньні караў за неаплату ў свой час падаткаў на 150 проц. (друк № 754) і тое, што гэны ўстаў скіраваны перад усім проці нашага народу, бо ён—з прычыны страшэннае ваеннае руіны—магчыма, што ня здолее ў пару выплаціць падаткі пры зусім хворым фінансавым стане гаспадарства, — калі прыпомнім сабе цяжкія, часта несправядлівыя падаткі, як падатак ад маемасьці, ды ўсё яшчэ і далей рабункoвую лясную гаспадарку на нашых землях і г. д., дык атрымаем пануры, але праўдзівы і болей-меней поўны абраз эканамічна-гаспадарчых адносінаў на беларускіх землях, вытвараных ці энэргічна падтрымліваных цяперашнім урадам.

Пяройдзем да другіх галінаў беларускага жыцьця ў Польшчы. Возьмем асьвету. I тутака перад нашымі вачама адкрываецца абраз страшэннага спусташэньня, учыненага ўрадовай палітыкай. Перад усім няма законаў, якія-бы выразьней і бліжэй азначалі нашы правы адносна да нашае культуры, агульна забясьпечанае ў Канстытуцыі. Папярэдні ўрад абяцаўся ўладзіць гэта. Цяперашні ўрад у асобе п. Міністра Асьветы ў памятным выступленьні яго вясной г. г. адлажыў гэту справу на неазначаны час, гэтым самым аддаўшы справу нашае культуры бадай цалком у рукі часта разбэшчанае школьнае адміністрацыі. Адным словам, Міністар паддае думкі, а падлягаючыя яму ўрадоўцы выпаўняюць іх з шчырасьцяй, годнай лепшае справы. Ад ураду беларускія школы ня маюць ніякага падтрыманьня. Наадварот, сустракаюць неперамoжныя перашкоды, стаўляныя нам урадам.

Маем некалькі гімназіяў. Каб не зацягіваць прамовы, ня буду затрымлівацца на другіх (**Голас**: „А правапіс ці ўжо маеце?“). Затрымаюся на віленскай гімназіі. Гэтая гімназія была закладзена яшчэ пад нямецкай акупацыяй, перажыла найцяжэйшыя часіны, разьвілася ў заправўдную нацыянальную сярэднюю школу, сталася нашай славай і надзеяй, і вось цяпер прыйшлі для яе найгоршыя часы. Гімназія ў Вільні не дастае ніякае дапамогі ад ураду, будынак яе, што паводле майго пераканаиьня, належыць да праваслаўнага духавенства, адміністрацыя забірае на ўласнасьць ураду. Вучыцялём, якія, можна сказаць, стварылі гімназію, якія стала працуюць выключна на культурнай ніве, якія блізу ўсе радзіліся на тэрыторыі Рэчыпаспалітай (*—кіраўніцтва засяданьнем прыймае Маршалак*), не даюць абыватэльства і зацягіваюць да безканечнасьці. Праўда, з будынку гімназіі дагэтуль ня выдалілі, вучыцялём мо' і дадуць абыватэльства, але падобныя адносіны вытвараюць такую цяжкую маральна атмасфэру, якая нязвычайна блага адбіваецца на лёсе гімназіі і паволі раскладае яе. Робіцца гэта сьвядома праз школьную адміністрацыю і наагул праз адміністрацыю. Пацьвярджае гэта факт, што віленскае куратoрыюм прапануе беларускай гімназіі пакінуць Вільню і выехаць на правінцыю з нібы-то польскае Вільні. А вось другі факт: вучыцялём—нібы-то неабыватэлям—забараняюць даваць лекцыі ў беларускай гімназіі, а затое пазваляюць выкладаць у праваслаўнай духоўнай сэмінарыі і ў расейскіх школах. Усё гэта — то-ж самы дзікі зьдзек над беларусамі!

Аж дагэтуль беларуская гімназія не здалела атрымаць правоў публічнасьці. Беларускім абітурыентам не даюць права паступаць у польскія ўнівэрсытэты, і наша моладзь прымушана дзеля вышэйшае навукі эміграваць заграніцу.

Беларускае народнае школы блізу зусім ня маем: яна зусім зьніштожана адміністрацыяй. (**Голас на** „*правіцы*“: А ці азбуку ўжо маеце?)—Пан думаеш, што надта мудрае пытаньне задаеш. Істнуе школа ў Вільні і некалькі на правінцыі, а тымчасам народ жадае мець уласную школу, усьцяж дамагаецца яе і польскую ня раз байкатуе. З падобнымі зьявішчамі можна спаткацца ў паветах: вялейскім, дзісенскім, дунілавіцкім, навагрудзкім, нясьвіжскім, валожынскім, ваўкавыскім, слонімскім і іншых. Адносіны ўлады да гэтых жаданьняў народу—гэткія варожыя, што зьдзейсьненьне ягоных меркаваньняў прост немагчыма. Мы ведаем, што дзеля здабыцьця ўрадовае школы ў мове меншасьці патрэбна пастанова гміннае рады. Але гміна на самаўрадавых асновах ня істнуе, а зьяўляецца ўласным фальваркам старасты. Калі-ж і гэту перашкоду ўдаецца перамагчы, і атрымана пастанова гміннае рады, дык інспэктар ці староста знойдуць другую перашкоду, каб спыніць адкрыцьце школы. Ідуць тады ў ход нібы-то нястача абыватэльства (гэта вельмі лёгка!), блізкасьць польскае школы, хоць часта байкатаванае народам, нястача кваліфікацыі вучыцеля (хоць яе хватае дзеля польскае школы, на што маем многа доказаў)—і г. д.

Апрача таго я павінен адзначыць, што значную лічбу беларускіх вучыцялёў, якія маюць усе кваліфікацыі прафэсыянальных настаўнікаў, улада высылае на этнаграфічна польскія землі, дзе ім і даюць становішчы вучыцялёў—ведама, у польскіх школах. Ёсьць выпадкі, што вучыцялём беларусам і на Бацькаўшчыне даюць школу, але—польскую, бо беларуская не дазволена.

Гэткім спосабам для беларускае інтэлігенцыі наагул, а ў тым ліку і для беларускага вучыцельства, вытвараюцца варункі, якія загяюць іх ці то ў польскую школу—і гэта горш, бо з яўнай шкодай для ўласнае культуры,—ці ў Латвію і Усходнюю Радавую Беларусь,—і гэта ўжо лепш, бо тамака заправўды істнуюць цяпер шырокія свабоды для разьвіцьця беларускае культуры, і тамака эмігранты знойдуць удзячнае поле для сваей творчай працы.

Хто на гэтым мае страту, а хто выіграе,—судзіце, панове, самі, або хай гэта разсудзе гісторыя!

Усё сказанае аб цяжкай долі беларускае асьветы ў Польшчы ў гоўнай меры адносіцца і да асьветы нашых найбліжэйшых суседзяў літвіноў. Аб гэтым падробна ведае п. Старшыня міністраў з мэморыялу, пададзенага 4 верасьня г. г. Радзе Міністраў Часовым Літоўскім Нацыянальным Камітэтам у Вільні ў справе адносінаў польскага ўраду да літоўскага насяленьня ў Польшчы.

Краіна адносінаў адміністрацыі да нашага народу ўтоптана ў гразь. Гэта адбіваецца на нашым насяленьні фатальна. Вынікае гэта з дзьвюх крыніц.

Перад усім адміністрацыйная сыстэма — блудная з таго пагляду, што ў беларускія землі прынцыпова шлюць урадоўца, паліцэйскага—чужых, з далёкае Галічыны, ці з Пазнані. Гэтыя людзі ня ведаюць тутэйшых адносінаў, ня ведаюць псыхікі тутэйшага народу. З гэтага родзіцца зусім зразумелае недаверые, ненавісьць, а ўрэшце ўзаемнае змаганьне.

Другая крыніца, якая заражае адносіны адміністрацыі да тутэйшага народу, гэта—асабліва сыстэма сучаснага ўраду, для якога альфай і омэгай зьяўляецца ідэал Нацыянальнае Дзяржавы, — праўда, недасяжны пры істнаваньні траціны нацыянальных меншасьцяў сярод жыхароў Польшы. Гэты ўрадовы псіхоз зусім захапіў урадоўца, паліцэйскага. Гэты псіхоз выяўляецца ў біцьці палітычных арыштантаў, як гэта нядаўна здарылася з літоўскімі матурыстамі ў Вільні, і што здараецца з кожным беларускім палітычным праступнікам, ды на што маем доказаў паддастаткам. (**Голас**: Расейская ахрана!). Далей той-жа псіхоз выяўляецца ў сыстэматычным мяшаньніся урадоўцаў і паліцыі да спраў, да якіх ім найменш трэба мяшацца, як, прыкладам, да спраў касьцельных, што мела месца ў Лужкох, дзісенскага павету, дзе польскі вучыцель і паліцыянты, каб недапусьціць беларускіх казаньняў у касьцелі, дарогай тэрору, пагражаючы карамі, вымагалі ад сялян подпісаў проці казаньняў у іхняй роднай мове.

Гэны „нацыянальны“ псіхоз, гэны сон аб „Нацыянальнай Польшчы“ засьляпляе нават і вумы інтэлігентных людзей. Прыкладам, адзін староста, імя якога ня ўспомню, бо nomina odiosa sunt,... (**Голас**: А ці быў інтэлігентны?) — Думаю, што так, бо быў старастай,... вось, староста аднаго з беларускіх паветаў у гутарцы з адным беларускім ксяндзом сказаў: „як можа быць у Польшчы добра, калі нават каталіцкія ксяндзы-беларусы праз касьцёл абмаскоўліваюць народ!“ Або вось ізноў кс. Лютаслаўскі ў сваіх выступленьнях у Вільні сказаў, што Польшча — гэта societas perfecta, гэта дасканалае грамадзянства, а дзеля гэтага ўсё недасканалае павінна яму падпарадкавацца. Значыць, і беларускі народ, як недасканалы, павінен усе свае правы аддаць у ахвяру... (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Ня зусім так!) Вось, значыць, беларускі народ—паводле кс. Лютаслаўскага, павінен, як недасканалы, злажыць у ахвяру польскаму народу (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Нічога падобнага!) У кожным прыпадку, паводле кс. пасла, беларускі народ ёсьць societas imperfecta, а польскі— perfecta. (**Пас. кс. Лютаслаўскі**: Гэта так!). Гэта рэчы вельмі адносныя. Дык ужо пара, здаецца, зразумець раз назаўсёды, што беларусізацыя, ці беларускасьць— гэта адно, а абрусеньне—другое. Мо' шмат каму з паноў не падабаецца аднолькава і адно, і другое,—дык гэта ўжо не мая справа, а факт астанецца фактам. I гутаркі аб грамадзянствах дасканалых і недасканалых павінны ўжо адыйсьці ў краіну легендаў.

Адносіны адміністрацыі да беларускае прэсы—аб гэтым ужо, праўда, успомніў п. прэзэс Тугутт,—прадстаўляюць гэтак сама добрую ілюстрацыю гэнае хваробы. Ад 1 студня г. г. да цяперашняга часу камісар ураду на м. Вільню сканфіскаваў 18 нумароў газэт „Наш Сьцяг“ і „Вольны Сьцяг“, ды адзін нумар „Кгупісу“. Як для часопісей не-штодзенных, лічба гэтая— дужа вялікая. А суд гэныя канфіскацыі пераважна пазьнімаў, і, здаецца толькі за адзін нумар мае быць працэс.

Гэтак самавольства, ці псіхоз адміністрацыі-яўныя!

Тое самае трэба сказаць і аб літоўскай прэсе ў Вільні. Дзеля паўнаты абраза дадам, што беларусаў і літвіноў звальняюць з дзяржаўнае службы і дзеля розных няістотных повадаў ня прыймаюць на яе. Гэта дзеецца на чыгунках, на пошце і г. д.

Як лек на ўсё гэта, у exposé п. Старшыні Міністраў знаходзім хіба толькі ўспамін аб павялічэньні лічбы паліцыі на беларускіх землях...

Вось, з усяго вышэйсказаннага вынікае, што жальбаваньне п. Старшыні Міністраў—няслушнае. Завярэньне, што „меншасьці ў Польшчы карыстаюцца поўнай свабодай канстытуцыйных правоў і апекай ураду“,—няўдачнае (**Голас на „левіцы“**: Апекай ураду— так!) (**Голас на „левіцы“**: A numerus clausus?). Зьместжа мэморыялу ў Лігу Нацыяў, агулам кажучы, згодны з об'ектыўным палажэньнем рэчаў.

Урэшце, што датычыцца завярэньня п. Старшыні Міністраў, што „істнуе вялікая розьніца паміж адносінамі ў сумежных гаспадарствах да палякоў, якія там зьяўляюцца меншасьцяй, і адносінамі да нацыянальных меншасьцяў у Польшчы“,—дык мы з ім згодзімся, але

хіба толькі разумеючы наадварот супраць таго, што меў на думцы п. Старшыня Міністраў. Запраўды, паляком ў Латвіі, Літве і хіба ў Чэхіі—лепш, чым беларусам у Польшчы. У Латвіі маюць бадай культурную аўтаномію. У Літве, як відаць з газэт, ім гэтак сама ня блага. Вось што піша аб гэтым газэта „Ziemia Ojczysta“, якая выходзіць у Вільні, у № 33 за гэты год у артыкуле „Польскія Школы ў Літве“: „Польскія школы разьвіваюцца ў Літоўскім гаспадарстве, якое нібы-то перасьледуе польскую кніжку. Аб гэтым найлепш сьведчыць лічба гімназіяў. У Коўні польская дзяржаўная гімназія, там-жа польская прыватная гімназія, польская дзяржаўная прагімназія. У Панявежы польская дзяржаўная гімназія, у Вількаміры-польская прыватная гімназія, у Тэльшах — польская прыватная гімназія. Апрыч таго многа народных школ, дзе ўсе навукі выкладаюцца папольску, вынятак прадстаўляе толькі літоўская мова. (**Пас. Грыцкевіч**: Самі палякі ўтрымліваюць гэныя школы. Там больш палякоў, чым літвіноў. Палякі ўжо даўно маюць азбуку, а вы дагэтуль шукаеце азбукі!). Улада не вымагае, а прынамся ня робіць ніякіх перашкод з гэтае прычыны пры адкрываньні школ, каб вучыцялі мелі абсурднае абывацельства. Наагул, уся справа вучыцялёў тамака аддадзена компэтэнцыі дырэкцыі гімназіяў, абавязак якое—рупіцца аб добрых пэдагогаў. На адкрыцьце народнае школы непатрэбна ніякае пазваленьне, — хоча народ вучыцца, няхай вучыцца, Урад ня робіць перашкод, бо лепшы грамадзянін з прасьветай, як цёмны“

Абраз беларускага жыцьця ў Польшчы я падаў Высокай Палаце блізу цераз год соймавае працы. Я сьцьвердзіў і сьцьвярджаю, што як папярэднія ўрады, так і асабліва сучасны ўрад вядзе ў адносінах да нас палітыку экстэрмінацыйную (да зьнішчэньня—*Рэд.*), аблыжную і варожую.

Маршалак: Выражэньне „аблыжная палітыка з боку ўраду“—непарляманцкае.

Пас. кс. Станкевіч: І нашае становішча высьвятлілася аканчальна. Дык да цяперашняга ўраду і наагул да ўрадаў тыпу ранейшых і цяперашняга ўраду веры мець ня можам і будзем адносіцца да яго, як бязумоўная апазіцыя, маючы гэтак чыстае сумленьне перад народам, ясную лінію нашае палітыкі ў Польшчы і веручы, што панад людзкой ілжой і хітрасьцяй плыве жыцьцё, кіраванае вышэйшым правам, якое вядзе беларускі народ да шчасьлівейшае і ясьнейшае будучыны! (*Воплескі на лавах меншасьцяў*).

Палітычныя падзеі.

ПОЛЬШЧА.

Страшэнная катастрофа — узрыў у Варшаўскай крэпасьці—займае ўсю ўвагу ўраду, грамадзянства і прэсы.

Першы ўрадавы камунікат гавора:

„Сягоньня а 9 гадз. рана выбухла парахоўня ў Цытадэлі (крэпасьці). У парахоўні знаходзіліся значныя запасы пораху. У выніку катастрофы, як дагэтуль сьцьверджана, забіта 28 асоб ваенных і цывільных, 40 цяжка раненых і вялікая лічба лёгка раненых. Улады, зараз-жа прыбыўшыя на месца выпадку, распарадзіліся аб ратунку пацярпеўшых і аб затрыманьні пашырэньня небясьпекі. Дазнаньне, пачатае для выкрыцьця прычыны ўзрыву паказвае на тое, што ўзрыў быў зроблены нейкай праступнай рукой. Урад падзяляе абурэньне ўсяго грамадзянства з прычыны агіднага праступленьня і—спачуцьцё грамадзянства для ахвяраў катастрофы“.

У Сойме з прычыны катастрофы Маршалак сказаў прамову і ў знак жалобы паседжаньне было адложана да аўторку.

Другі камунікат — адозва ўраду мае яшчэ больш выразны характар.

Ен кажа вось што:

„Грамадзяне!

Праступная рука зрабіла сягоньня замах у сталіцы гаспадарства, высадзіўшы ў паветра парахоўню ў варшаўскай крэпасьці.

Больш як сто ахвяраў забітымі жаўнераў і рабочых, кабет і дзяцей — вось якія вынікі гэтага праступленьня, ня кажучы ўжо аб стратах на многа мільярдаў і спробе зьмяншэньня абаронных сілаў дзяржавы.

Шчасьліваму прыпадку трэба дзякаваць за тое, што ўзрыў абняў толькі частку складаў амуніцыі і гэтым самым не пацягнуў за сабою нязьлічаных ахвяраў і зьнішчэньня цэлых вучасткаў места.

Урад Рэспублікі ня споўніў-б свайго абавязку, калі ў гэткі мамэнт ня ўсьведаміў усяго народу аб небясьпеку, якая пагражае ўжо ня толькі разьвіцьцю, але і амаль ня самаму істнаваньню гаспадарства.

Пасьля спробы тэрору праз кіданьне бомбаў у розных местах Польшчы і пакушэньнях на чыгункавыя забудаваньні, сёньняшні ўзрыў зьяўляецца новым яскравым выражэньнем бязьлітаснай барацьбы з польскай дзяржаўнасьцяй,—барацьбы, якая ўжо даўно вядзецца ў розных галінах дзяржаўнага жыцьця.

Ачарненьне Польшчы заграніцай, падкапаньне даверыя да нашае дзяржавы, пашырэньне ўнутранай смуты ўсялякімі срэдствамі, выкарыстаньне цяжкага палажэньня і тварэньне пастаянных забурэньняў у гаспадарскім жыцьці дзяржавы, перашкаджаньне паправе скарбу праз з нічым ня лічучыяся спэкуляцыі чорных біржаў, штучнае павялічэньне дарагоўлі, выклікаьне нездавольства змучанай гэтым палажэньнем рэчаў люднасьці—вось усе шляхі і срэдствы гэтай барацьбы з дзяржавай.

На гэтай падставе зробленае сёньня праступленьне мела вызваць у дзяржаве перапуд і смуту, якія-б аблегчылі рэвалюцыйным элемэнтам даўнагатаваны ўдар.

Прышоў для Польшчы час агульнай расправы (!) з яе ворагамі. І ён не застаў урад непадгатаваным. Але разам з урадам павінен быць да гэтай расправы гатовы цэлы народ, аказаўшы тыя спакой і развагу, якіх даводы дала сягоньня сталіца.

Урад прыняў меры, падыктаваныя патрэбамі і інтарэсамі гаспадарства і ў сьвядомасьці адказнасьці і лежачага на ім абавязку заве ўсіх па польску чуючых (!) грамадзян да супольнай працы і дысцыпліны. Варшава, 13/X 1923 г. Падпісалі—прэзэс міністраў Вітас і ўсе 13 міністраў.

Карэсп. „Kur. Polsk.“ перадае, што ўзрыў зрабіў вялікія спусташэньні,—як быццам які ўраган навакола—паўвярсты дамы збураны, усюды відаць сарваныя стрэхі; а ніводнай шыбы (шкла) няма ў вокнах; дзе-нідзе павырываныя рамы ваконныя і дзьверы.

У дамох, у якіх вокны маюць жалезныя краты, гэтыя краты пагнуты і пакручаны. Карэсп. даведаўся ад ваенных уладаў, што ўсяго выбухла 65.000 кілёграмаў, (кілёгр.=2 з паловаю фунт). г. зв. італьянскага пораху і 3 тонны (тонна — 61 пуд.) піроксыліну.

Побач хаваная амуніцыя не ўзарвалася.

Самы склад узьляцеў у паветра цалком, засыпаўшы дробным грузам, зямлёю і пяском усю мясцовасьць крэпасьці аж па самую Віслу.

Асталося на месцы толькі некалькі бэлек і глыбокая яма.Працаваўшыя ў гэтым будынку 5 работнікаў і 1 работніца разарваны ў кавалкі. З працаваўшых побач таксама забіта колькі чалавек. Суседні будынак заводу таксама пацярпеў страшэнна. Далей стаячыя павільёны пацярпелі, але меней. Мост праз Віслу, пасьля агляду акааўся непашкоджаным. Вакзал недалёка ад месца катастрофы ўшкоджаны ня вельмі многа.

На месцы і наагул пачата энэргічпае сьледства, якое вядзе ваенны пракурор. Апошні распарадзіўся арыштаваць камэнданта парахоўні і яго памоцніка. Паводле інфармацыі „Kur. Polsk.“ афіцэр французск. ваеннай місіі майор Olivain яшчэ 19-га жніўня папераджаў Ваеннае Міністэрства аб тым, што калі ня будзе зьменены спосаб перахоўваньня выбуховых матар'ялаў, дык Польшча ў блізкім часе станецца арэнай катастрофаў.

„Kur. Polsk.“ выражае зьдзіўленьне, адкуль гэта ўрад мог узяць, што ўзрыў зроблены праступнай рукой: сьледства толькі пачата і ніякіх вынікаў праз некалькі гадзін даць не магло. Выбух мог наступіць ад цэлага шэрагу прычын, апрача злога ўмыслу.

Пілсудскі ізноў паехаў у Кракаў — чытаць рэфэраты. Тэма апошніх: Першыя месяцы незалежнай Польшчы.

На Горным Шлёнску забастоўка не зьмяншаецца. Прамыслоўцы ня йдуць на ўступкі. Раздражэньне работнікаў расьце. Лічыць на хуткае зьліквідаваньне забастоўкі ў шахтах і гутах ня можна.

Забастоўка на чыгунцы, як даносіць Аген. Усх., быццам ліквідуецца.

Пачтавікі ўжо прыступілі да працы.

Забастоўка ў промысьле будаўляным закончылася дабравольнай умовай паміж работнікамі і працадаўцамі; муляры, цесьлі, цэгляры, сталяры, брукары і інш. атрымалі дадатак у 130 проц. ад 8 г. мес.

„Robotnik“ піша аб мажлівасьці забастоўкі горнарабочых у Дамброўскім вугальным басэйне. Рабочыя дамагаюцца дадатку ў 200 проц. і штотыднёвага дапасаваньня да стану дарагоўлі, але прамыслоўцы даюць тольхі 130 проц. і не згаджаюцца на тое, каб штотыдзень павышалася плата згодна з узростам цэнаў на прадметы першай патрэбы.

НЯМЕЧЧЫНА.

Закон аб вынятковых паўнамоцтвах для ураду прыняты парлямэнтам у трэцім чытаньні.

З 347 галасаваўшых падалі голас за уставу 316, проці галасавала 24, 7 устрымалася, паміж імі Гуго Штынэс.

Гэткім чынам Штрэзэман стаў фармальным дыктатарам ўсей Нямецкай Рэспублікі.

Трэба думаць, што на гэткія вынікі галасаваньня мела ўплыў пагроза Штрэзэмана разагнаць рэйхстаг (Сойм).

Штрэзэман, як паведамляюць блізкія да яго колы, скарыстае з сваіх надзвычайных паўнамоцтваў пераважна для правядзеньня грунтоўнай фінансавай рэформы.

Будзе ўведзена новая валюта—на падставе цаны збожжа,—гэт. зв. „Roggenmark“ „жытняе маркі“.

Штрэзэман падпісаў дэкрэт, каб усе падаткі аблічаліся ў залатой валюце.

Па ўсей Нямеччыне — галодныя забурэньні.

У Франкфурце рабуюць крамы з правізіяй. У Бадэні дайшло да барацьбы з паліцыяй; былі ахвяры. У Лейпцыгу натоўп зрабаваў усе рынкі—паліцыя не пасьпела ўратаваць нічога. У Бэрліне дарагоўля і голад. Хлеб па карткам—300 міл. марак. Фунт масла — 2 з палов. мільярды, мяса—6 мільярдаў...

У Кёльні рабуюць крамы, адбываюцца лічныя дэманстрацыі рабочых; паліцыя, разганяючы, ужывае аружжа. У Дюсэльдорфе—5.000 безработных. У Золінгене 11 тыс. бэзраб. рабуюць крамы. Паліцыя забіла 11, раніла 35.

На абшарах, акупаваных праз войскі ангельскія хутка будзе адноўлена нармальная праца. Аб гэтым ідуць ужо беспасрэдныя перагаворы паміж ангельскім паслом у Бэрліне і ням. урадам.

У Саксоніі, дзе, як ведама, урад зложылі сацыялісты з камуністамі, прэзыдэнт Цэйгнэр заявіў, што ўрад будзе вясьці ўсімі срэдствамі барацьбу проці таго наступу капіталу, які пачаўся ў Нямеччыне, асабліва ў Баварыі, — проці пралетарыяту і будзе пільнаваць адзінства Нямеччыны.

ЛІТВА.

Па пачыну Літвы мае сабрацца канфэрэнцыя міністраў балтыцкіх дзяржаў: Латвіі, Эстоніі і Літвы для ўтварэньня гандлёвага дагавору паміж апошнімі і абгаварэньня шмат іншых спраў.

Дзеля гэтага прэм'ер Гальванаускас паехаў да Рэвэля і Рыгі.

ФРАНЦЫЯ-ШВАЙЦАРЫЯ.

Паміж Францыяй і Швайцарыяй разгарэўся надта цікавы дзеля характарыстыкі Францыі канфлікт. Справа—у тым, што йшчэ на Кангрэсе ў Вене ў 1815 г. пагранічным з Францыяй местам Швайцарыі былі вызначаны на францускай тэрыторыі суседнія акругі, пазбаўленыя таможанай гаспадарственай граніцы—у мэтах забясьпечаньня местаў правіантам.

Гэтыя правы Швайцарскіх гарадоў былі падцьверджаны Вэрсальскім Трактатам, які прадугледжываў магчымасьць скасаваньня гэтых сэрвітутаў, але толькі шляхам перагавораў паміж абедзьвюма зацікаўленымі старанамі.

На моцы Вэрсальскага Трактату была ўтворана камісія, якая вяла перагаворы, але малой і слабай Швайцарыі трудна было згаварыцца з вялікай і моцнай у сучасны мамэнт, як ніколі, Францыяй.

І вось цяпер той самы Пуанкарэ, які гэтак прыдушыў Нямеччыну, пазываючыся на літару Вэрсальскага Трактату, які абарону гэтага трактату, як і ўсіх іншых, з ім зьвязаных, уважае за аснову свае палітыкі і свайго „прэсьціжу“,—распарадзіўся аднастаронным актам папросту спыніць перагаворы і скасаваць гэтыя „таможанныя акругі“, ці гэтую пераходзячую праз дзяржаўную граніцу „таможаную граніцу“ і—ад 10 лістапада—„узнаўляе цалком дзяржаўную граніцу паміж Францыяй і Швайцарыяй“, пакідаючы швайцарскія месты на голад ў залежнасьці ад ласкі Францыі...

Швайцарская Саюзная Рада перадае канфлікт у Трыбунал Справядлівасьці ў Гаазе.

З газэт.

„Rozwój“ і Р. К. О.

У газэце „Robotnik“ была надрукована вестка, што жыдаедзкая арганізацыя „Rozwój“ дастала на сваю „работу“ 3 міліярды марак.

„Rozwój“ пакрыўдзіўся за гэта і паслаў у рэдакцыю гэтае газэты запярэчаньне. Але „Robotnik“ не надрукаваў „запярэчаньня“, бо яно нічаму не пярэчыла, а пацьвярджала факт урадовае дапамогі. „Запярэчаньне“ затое надрукавала „Gaz. War.“. Вось, што заяўляе, паміж іншым, „Rozwój“

> Нацыяналізацыя гандлю і прамысловасьці, ведама, вымагае карыстаньня крэдытам у фінансавых установах, такіх, як банкі Р.К.О. (Polska Kasa Oszczędności) і інш., з якіх таварыства карыстала і карыстае на агульных асновах.

Прызнаньне дужа цэннае: аказываецца, што ўрадовая ўстанова—Р.К.О.—дае пазыкі на разьвіцьцё „нацыянальнага“ гандлю і прамысловасьці за танны працэнт і на вельмі некарысных для сябе варунках (з прычыны ўсьцяж паніжаючагася курсу польскае маркі), інакш кажучы, пазычае з шкодай для сябе грамадзкія грошы купцам і прамыслоўцам — палякам выключна дзеля таго, каб тыя багацелі на агульны кошт *падвойна*: раз—зарабляючы на танным крэдыце, другі раз—абіраючы народ, які прымушаны плаціць лішніцу з прычыны ўсё ўзрастаючае дарагоўлі.

Добрая гаспадарка! І можна спадзявацца, што ўсе патугі пана Кухарскага пры такім палажэньні „аздаравіць“ польскія фінансы будуць дарэмныя!

З УСЯЕ БЕЛАРУСІ.

ЗАХОДНЯЯ БЕЛАРУСЬ.

ХРОНІКА.

— „Цантральная Беларуская Школьная Рада гэтым абвяшчае сяброу Таварыства Беларускае Школы, што ёю склікаецца агульны сход сяброу Т-ва на 1-е лістапада (чацьвер) 1923 г. у г. Вільні, у памешканьні Школьнай Рады (Віленская № 12), а 11 гадзіне дня.

Калі на азначаную гадзіну не зьбярэцца устаноулены лік сяброу, сход адкрыецца на 1 гадзіну пазьней і будзе лічыцца правамоцным бяз увагі на лік прыбыушых на гэтую гадзіну сяброу (§ 34 статуту Т-ва)“.

Віцэ-Старшыня **Антон Луцкевіч**.

За Сэкрэтара **А. Грыневіч**.

„Вольны Сьцяг“ зачынены. Рэдакцыя „Вольнага Сьцягу“ атрымала паведамленьне ад Камісара ўраду г. Вільні гэткага зьместу:

„Гэтым паведамляю, што пастановай Акружнага Суду з 11 Х. г. г. зацьверджаны арышт наложаны на № 17 часопісі „Вольны Сьцяг“ і выдавецтва зачынена да часу судовай расправы, па абвінавачаньню рэдактара тэй-жа газэты па 129 і 263 арт. К. К.“

(—) Вімбор
Камісар Ураду г. Вільні.

Рэдактар зачыненай ужо газэты „Новае Жыцьцё“ Язэп Лагіновіч атрымаў акт абвінавачаньня ў тым, што ў № 10 гэтай газэты зьмесьціў артыкулы „Без зямлі і волі“, „Як ратавацца“, „Беларускі Клюб у Польскім Сойме“ і „Першага мая ў Горадні“, у якіх пракуратура ўбачыла падбураньне чытачоў да ненавісьці паміж паасобнымі часткамі мясцовай люднасьці і заклік да клясавай барацьбы ў спосаб абражаючы павагу дзяржаўнай улады. (арт. 129 ч. 6 і 154 ч. 2 Код. Кар.)

Вышла з друку і прадаецца ў Беларускай Кнігарні „Пабрацімцы і Вялікая Шышка“—1-ая часьць повесьці „Вар'ят без вар'яцтва“ Язэпа Нарцызава, выдадзена „Віленскім выдавецтвам“ Б. А. Клецкіна.

Весткі з вёскі.

М-ка Ікажна, Дзісенскага павету.

У нядзелю 30 верасьня загадаў солтыс сабірацца на сход. Хоць ня крэпка цікавяцца людзі цяперашнімі сходамі, аднак-жа крышку сабралася. Вось выступае солтыс і кажа, каб рыхтавалі маркі па 12 тысячаў ад дзесяціны, а трэба заплаціць да першага кастрычніка, гэта значыцца праз 7 гадзін, бо цяпер 5 гадзіна вечара 30 верасьня. Апрача ад дзесяціны трэба заплаціць ад кожнай каровы, каня па 20 тысячаў ды яшчэ ад чагось, ня лёгка і пералічыць. Скончыў солтыс, пачынае войт: „Нясеце, грамадзяне, на ахвяру золата, серабро, дарагакаштоўныя камяньні, тады нам лягчэй будзе жыць“. Людзі слухаюць, ці скора скончыцца. Аж яшчэ не. Пасьля войта зьявіцца вучыцель польскай школы. Абвяшчае, што сёлета дзеці пад прымусам павінны хадзіць у школу, а каб навука лягчэй адбывалася, трэба купіць падручнікаў (кніжак): для першагоднікаў на 79 тысячаў, а далей, што старэйшыя дзеці, то ўсё даражэй, аж нарэшце для 5-га аддзелу на 500 з чымсь тысячаў. Гэта выходзіць, што хто мае ў школе па дзяцёнку ў 3-х старэйшых аддзелах, мусіць купіць падручнікаў больш як на мільён марак.

Людзі слухаюць ды толькі плячыма паціскаюць. Адкуль што бралася? Выходзіць, што селянін мае толькі тры абавязкі: 1-шы плаціць, 2-гі плаціць і 3-ці плаціць. А ці многа-ж мае ён правоў?

Адносіны ікажэнцаў да асьветы гэткія: разумеюць добра значэньне навукі, хацелі-б, каб дзеці сталі выадукаванымі грамадзянамі. На жаль, цяперашнія варункі зачыняюць усялякую мажлівасьць даць дзецям належную адукацыю. Першая прычына,—гэта агульная беднота і дарагоўля ўтрымліваньня вучня. Друга—адсутнасьць навукі ў школах на роднай мове. Есьць тут польская школа, толькі яна не дае народу ані якай карысьці. Дзеці нічога ня могуць навучыцца ў ёй, бо да іх гукаюць ў школе толькі папольску. Ведама, вучань ці вучаніца толькі час дарма трацяць і прывучаюцца глядзець на навуку, як на нешта прыкрае і непатрэбнае. Народ разумее гэта і неахвотна аддае ў школу дзяцей. Не памагае і школьны прымус. Значная частка дужа хоча беларускай школы, бо там навука адбывалася-б ў зразумелай мове. Летась было пададзена да інспэктара прашэньне, каб адчыніць ў Ікажні беларускую школу, толькі інспэктар загадаў прасіць не яго, а куратара. Тут прашкодзіла адна ўласьцівасьць нашага ікажэнца, каторая высказваецца ў прыгаворцы: „Пусьці, павалюся“. Само, ведама, нічога ня робіцца, трэба клапатаў, бяз гэтага не абойдзешся ніяк. Вось і трэба як найхутчэй сабрацца на сход і пісаць ізноў прашэньне аб беларускай школе. Адчыніць мусяць, бо ніхто ня мае права забараніць вучыць дзяцей у роднай мове. Аднак-жа, лічацца толькі з дужымі. Вось і станьце дужымі духам, гэта знача, ня пужайцеся перашкодаў і тады свайго даканаеце. Варункі-ж для школы мгеце добрыя: ёсьць вольны будынак школьны, ёсьць лаўкі, трэба толькі вучыцеля.

Андрэй Лашчэўскі.

В. Калінаўка, Дунілавіцкага пав.

Цяжка, ох я цяжка нам цяпер жывецца. Але так цяжка, што ніхто ня помніць такіх кепскіх часоў. Паншчына і тая была раем у параўнаньні з нашым сучасным жыцьцём. Чуць ня кожную нядзелю прыходзіцца плаціць падаткі. Вёска наша зусім бедная. Есьць такія гаспадары, якія маюць ня болей трох дзесяціннаў зямлі. Дзеля таго, каб пражыць, многім прыходзіцца жабраваць. Дык як—то яны могуць заплаціць падаткі? Жабраніннай не набярэш. Але дагадлівы камэндант найшоў спосаб узяць падаткі. Прыехаўшы з жандармамі забраў: у Андрэя Давідовіча калёсы, у Сальвука — апошні кажух, у Якіма Давідовіча—пальто, якое ён хацеў перамяніць на хлеб, а ў Уладзімера Скуркі, не знайшоўшы нічога лепшага, забралі двое штаноў і апошняе палатно, якае матка выткала яму на вопратку. Пасьля гэтага кабеціна пайшла у гміну да войта прасіць, каб аддалі палатно, дык той высьмяяўшы яе выгнаў вон, сказаўшы, што палатно ён парэзаў сабе на нагавіцы. Дык вось якія пануюць у нас парадкі. Ты давай, а табе, нават беларускае школы не даюць.

Мядзелец.

УСХОДНЯЯ БЕЛАРУСЬ.

З Менску.

К скасаваньню павятовых упраўленьняў савецкіх гаспадарак. З новага апэрацыйнага году Галоўнае Упраўленьне Савецкімі Гаспадаркамі Беларусі мае скасаваць усе павятовыя ўпраўленьні.

На паветах будуць застаўлены толькі ўпаўнамоцныя, якія будуць кантраляваць усю працу савецкіх гаспадарак і кіраваць іх тэхнічнай працай.

Скасаваньнем павятовых упраўленьняў будзе дасягнута гібкасьць усяго апарату і значнае зьмяншэньне выдаткаў.

У Прамысловым Банку. У апошні час сума грошай, якія выдаюцца ў Прамысловым Банку па пераводах Расейска-Амэрыканскай Акцыянэрнай Кампаніі, даходзіць да 1.000-2.000 доляраў штодня.

Плян будаўнічых прац на 1924 год. Прэзыдыум Менскага Гарадзкога Выканаўчага Камітэту даручыў рамонтна-будаўнічаму аддзелу ўпраўленьня нярухомай маемасьці злажыць плян будаўнічых прац на 1924 год.

У плян будуць уведзены ўсе буйныя і дробныя рамонты будынкаў і працы па адбудоўцы гораду наагул.

Дом санітарнай асьветы. Дом санітарнай асьветы перадаецца ад Гарадзкога Аддзелу Аховы Здароўя Народнаму Камісарыяту Аховы Здароўя і будзе пераведзен у цэнтр гораду ў памяшканьне б. духоўнай школы.

Гандлёвыя апэрацыі Цэнтрабелсаюзу. З Ніжагародскага кірмашу вярнуўся прадстаўнік Цэнтрабелсаюзу, які зрабіў умову з „Галоўрыбай“, „Масла-трэстам“, „Жыркосьцю“ і іншымі трэстамі на распаўсюджаньне іх тавараў па Беларусі. Прадстаўніцтвы вышэйпамянёных трэстаў на Беларусі будуць ліквідаваны.

З другога боку, розныя гаспадарчыя ўстановы зрабілі ўмову з Цэнтрабелсаюзам на закупку ўсяго абутковага тавару яго, які будзе выпушчаны ў працягу аднаго году.

Да адчыненьня ўнівэрсальнага магазыну Цэнтрабелсаюзу. У хуткім часе Цэнтрабелсаюз адчыне вялікі ўнівэрсальны магазын, для якога ўсе тавары закуплены на Ніжагародзкім кірмашы.

З Слуцку.

Слуцак з боку пастаноўкі фізычнай культуры сярод рабочых мас стаіць пад адным з першых месцаў на Беларусі. Асабліва добра стаіць справа ў прафсаюзах, дзе ёсьць пяць спортыўных гурткоў, нядаўна арганізаваных, і з кожным днём пашыраючых сваю працу.

Адносіны да фізычнага аздараўленьня сярод рабочай моладзі вельмі добрыя.

Істнуюць гэткія спортыўныя гурткі пры саюзах 1) будаўнічых рабочых, 2) мэталістаў, 3) сав. працаўнікоў, 4) харчавікоў, 5) гарбароў. Апрача таго істнуе спорт-гурток пры Угаркоме, у Слуц. др. Ю. С. і Цэнтр. Клюбе Спорту. Усяго гэтыя спорт. арганізацыі налічваюць каля 500 сяброў.

Таксама досыць добра наладжана справа ў школах і дзіцячых дамох Слуцку.

Слабы бок справы—гэта дрэннае матар'яльнае становішча: недахват спортыўных прыладаў, памяшканьняў, спорт. вопратак. Патрэбна шырокая дапамога дзярж. установаў, і тады можна будзе чакаць вельмі добрых вынікаў, бо да гэтага часу пры вельмі дрэнных варунках працы ўдалося дабіцца досыць добрых вынікаў, з чаго відаць вялікая зацікаўленасьць рабочай моладзі фізычным разьвіцьцём.

Недахват кіраўнікоў таксама адчуваецца (ўсяго адзін кіраўнік на ўсе гурткі). Аб гэтым трэба падумаць Слуцкай радзе фізычнай культуры.

Слуцкі.

Настаўніцкі сход.

Лагойская воласьць, (Барысаўск. п.)

9 верасьня адбыўся сход настаўнікаў Лагойскае воласьці. Абгаварываліся пытаньні аб падрыхтоўцы і распачацьці як агульнай культурна-асьветнай працы ў воласьці і паміж сяброў прафсаюзу, так і працы школьнай. Сход пастанавіў лічыць абавязковым для кожнага настаўніка загадзя наняць памешканьне пад школу дзеля таго, што школы воласьці (апрача дзьвёх) ня маюць уласных будынкаў, парупіцца аб атрыманьні падручнікаў, высечцы дроў і інш. Дзеля таго, што праца настаўніцкіх гурткоў за летнія месяцы па розных прычынах спынілася, а таксама культурная праца значна панізілася ў хаце-чытальні і наагул па цэлай воласьці, сход пастанавіў, каб мясцком у згодзе з валкам'ячэйкай распачаў зноў культурна-асьветную працу.

На сходзе была адзначана няпэўнасьць ува ўладаньні школамі адведзенай ім зямлёй, за якую праз увесь час ідзе папяровая вайна паміж валасным выканаўчым камітэтам, УОНО і УЗУ, дзеля чаго зямля часта пераходзе ад аднаго гаспадара школы да другога і наадварот па некалькі раз, і ўрэшце некаторыя настаўнікі ня ведаюць, мае школа зямлю ці не. Сход пастанавіў праз валасны выканаўчы камітэт пытаньне выясьніць і замацаваць землі за школамі.

В. С.

Аблава на ваўкоў.

(**Лагойская вол.**, Барыс. пав.).

У гэтым годзе расплодзілася многа ваўкоў, якія прынесьлі многа шкоды сялянам, зьнішчыўшы некалькі авечак, сьвіней і інш., залязаючы ў двары і хлявы. Сяляне зьвярнуліся да мясцовага саюзу паляўнічых дапамагчы ім і збавіць ад зьвяроў.

8 верасьня была зроблена аблава. Тры ваўкі забіты.

Трэба аблавы рабіць і надалей, а то ваўкі шмат пашкодзяць сельскім гаспадаром.

С.

Усячына.

Загадваюць „прасаваць“ маркі.

„Robotnik“ у № 275 прыводзіць гэткае цікавае здарэньне.

Да цэнтральнае Польскае Касы Ашчаднасьці ў Варшаве прышла адна з кіраўнічак пачатковых школаў і прынясла для перасылкі на дапамогу японскім дзяцям 519.400 мк. п., сабраных праз вучняў школы. Гэта былі дробныя ахвяры па 10, 5, 1, тысячы марак і некалькі сотняў, уложаных у пакеты. Урадовец адмовіўся прыняць.

— Пагнеценыя,—тлумачыў ён.
— Гэткія атрымала-апраўдвалася вучыцелька.
— Дык трэба было адпрасаваць...
— Як?
— Звычайна: узяць гарачае жалязка, прасаваць штука за штукаю і роўна складаць,—растлумачыў урадовец.

Так і ня прыняў грошаў.

Выдавец К. Каліноўскі. Друкарня Левін і Сын, Вільня, Нямецкая 22.